

120

Stupeň utajení ZRUŠEN dle § 22, odst. 4, zák. č. 412/2005 Sb., dne 12.5.2006

A-004217/17-75

13. června 1975

ODBOR 17

~~Průběžně tajné~~

Výtisk č. 40

Souhrnná informace rozvědky

Některé aspekty východní politiky Vatikánu

MEJZLIK

Za správnost:
pplk. J. ZAJÍC, v.r.

Počet listů: 11

Souhrnná informace rozvědky č. 14

Některé aspekty východní politiky Vatikánu

Cílem informace je ukázat výchozí pozice vatikánské východní politiky v současné době, konfrontovat její postup s přijatou taktickou linií a stanovisky zastávanými na mezinárodním fóru, především na KBSE. Informace se rovněž zabývá současným postojem Vatikánu k marxistické ideologii.

Rámec vatikánské východní politiky je širší, než se obvykle chápe. Je to snaha o vytvoření a provádění ucelené, jednorodé koncepce postupu vůči narůstajícímu vlivu marxistické ideologie a jejího odrazu v politické oblasti v různých částech světa. Vatikánští ideologové přitom vycházejí ze skutečnosti, že velká část komunistů sice žije přímo v socialistických zemích, avšak že komunistické myšlenky získávají stále více přívrženců i např. v tradičních katolických zemích - ve Francii, Itálii a dalších, kde se komunistické hnutí vyvíjelo v politickou sílu, se kterou je třeba vážně počítat, a že komunismus jako ideologie i politická praxe má reálné šance k dalšímu rozvoji i v zemích Asie a zejména Latinské Ameriky. Z tohoto důvodu Vatikán spojuje svoji snahu zlepšit postavení místních katolických církví v jednotlivých socialistických zemích s úsilím působit aktivně jako paralyzující prvek vůči rozmachu revolučního hnutí v rozvojových zemích s cílem rozšířit a stabilizovat v nich vliv církve.

Praktická vatikánská politika v uvedené oblasti vychází z hodnocení nových jevů v mezinárodní politice a z taktické linie závazně přijaté na několika tajných poradách v letech 1973/74.

Za klíčovou otázku svoji koncepce pokládá Vatikán vyřešení svých bilaterálních vztahů se SSSR. Rozhodnutí věnovat těmto otázkám maximální pozornost, snažit se o navázání pravidelných kontaktů, které by perspektivně měly být převedeny až na bázi regulérních diplomatických styků, svědčí jednoznačně o vatikánském uznání rostoucího vlivu SSSR. Řešení této otázky přikládají vatikánští činitelé rozhodující význam i při formování celkové relace ke všem ostatním socialistickým státům. Opakovaně je ve vatikánských kompetentních kruzích zdůrazňováno, že cesta ke zlepšení postavení místních církví ve východoevropských zemích vede "nutně přes Moskvu".

Vatikánská koncepce navazování styků a úsilí o zlepšení postavení východoevropských církví počítá s dlouhodobou perspektivou, která zahrnuje nutné kompromisy a ústupky. Papež sám určil v tomto směru jasný kurs; a/ každé sebemenší řešení, které pomůže zlepšit statut katolíků stojí za námahu; b/ praktická duchovní péče má absolutní přednost před každým církevním mocenským nebo prestižním myšlením.

Ve vztahu k SSSR učinil papež Pavel VI. největší "koncesi", za kterou je z různých stran tvrdě kritizován, v otázce ukrajinských katolíků v emigraci. Po VŘSR došlo ke sloučení ukrajinské katolické církve s ruskou pravoslavnou církví a pouze ukrajinští katolíci v zahraničí zůstali spojenci s Římem. Vzhledem k tomu, že sovětská vláda a ruská pravoslavná církev zaujaly v této otázce jasný postoj, odmítl papež v roce 1971 požadavek Ukrajinců v emigraci jmenovat kardinála SLIPYJE, zapuštěného protisovětského harcovníka, kterému CHRUŠČOV povolil odchod ze SSSR, patriarchou a dokonce odmítl audienci a pořehování, když SLIPYJ povolal na podzim 1971 patnáct ukrajinských biskupů k synodu do Říma. Státní sekretář VILLOT tehdy jménem papeže shromážděným biskupům oznámil, že "ukrajinská církev nemá právní autority, která by šla nad biskupa - kromě Svaté stolice".

Obdobné ústupky učinil Vatikán i v případě šs. kardinála BERANA, maďarského primase MINDSZENTYHO, v otázce odnětí jurisdikce pěti západoněmeckým biskupům vykonávat dohled nad všemi ležícími v NDR, v úpravě polských diecézí a v navázání "stálých pracovních kontaktů" s PLR, při jmenování členů hnutí *Pacem in terris* šs. biskupy apod.

Vatikánské činitelé a sám papež si jsou podle vlastního vyjádření vědomi "rizika", které jejich koncepce obsahuje. Věřící však, že trpělivá politika jim musí v budoucnosti přinést úspěch.

Vycházejí přitom zejména z předpokladu, že dnešní bouřlivý rozmach vědeckotechnické revoluce musí nutně vést i v socialistických zemích k růstu významu a vlivu pragmatických a technokratických sil, které v zájmu řešení podle vatikánského názoru trvající a prohlubující se krize socialistické ekonomické soustavy budou vyvíjet stále větší úsilí k rozvoji všestranné spolupráce se západními zeměmi. Stejně jako někteří buržoazní ideologové, zastávají vatikánské činitelé názor, že právě vlastní hospodářské problémy přinutily SSSR zahájit širokou aktivitu v oblasti mírové koexistence a řešit mnohé vztahové otázky se Západem na základě kompromisů. Tato situace se Vatikánu jeví být příznivou i pro jeho cíle. Vidí v ní šanci vyvíjet tlak na socialistické země pomocí permanentního zveřejňování informací o "umlčené církvi" v těchto zemích a předkládat na různých fórech a při různých příležitostech návrhy, resoluce, protesty apod., jejichž společným, a když většinou přímo nevyjádřeným jmenovatelem, má být tvrzení, že v neposlední řadě právě zmínou postoj ke katolické církvi mohou socialistické státy přesvědčivě dokumentovat svoji ochotu upřímně spolupracovat se Západem. Zásadou ovšem je, aby tato vystoupení neobsahovala přímo a adresně útoky proti socialistickému zřízení, či jednotlivým institucím nebo osobám v socialistických zemích.

Konkrétní poznatky ukazují, že Vatikán vedle všeobecného, avšak důrazného prosazování lidských práv a svobod (s akcentem na svobodu náboženskou) využívá k tomuto účelu organizací a osob, které sice formálně Vatikánu přímo nepodléhají, ale na jejichž činnost má velký a často rozhodující vliv. Je to především katolický tisk, rozhlas, charitativní organizace, různé katolické spolky.

Zvláštní kapitolu potom představuje využívání kněžské emigrace ze socialistických států. Ta provádí přímou a nezastrěnou protisocialistickou a protikomunistickou ideodiverzi, snaží se pronikat do jednotlivých zemí ZSS a provádět zde nejenom náboženskou infiltraci, ale i klerikální a většinou nacionalisticky zabarvenou politickou agitaci. Existence a činnost kněžské emigrace je stálým předmětem jednání mezi socialistickými zeměmi a Vatikánem, který se snaží z dané situace získat určité ústupky ze strany socialistických zemí v oblasti debudování hierarchické struktury, tisku náboženských materiálů, výuky náboženství v socialistických zemích. Kněžská emigrace je pro Vatikán vítaným prvkem k vydirání socialistických zemí; omezení její nepřátelské činnosti podmiňuje uvolněním náboženského života uvnitř ZSS.

Zmírňování mezinárodního napětí a pokračující spolupráce mezi SSSR a USA podle vatikánského hodnocení znamená další pokles vlivu a významu zemí "třetího světa" na mezinárodní scéně. Vatikán se domnívá, že v rozvojových zemích to nakonec povede k růstu protiamerických a protisovětských nálad. Tato noga "mocenského absolutismu" pak podle vatikánského názoru může snadno vést k vytváření politického a sociálního napětí, které může v těchto zemích vést i k "revolučnímu výbuchu". Úkolem vatikánské diplomacie je tyto úkazy pečlivě sledovat, analyzovat je a mít je stále na paměti při praktických krocích jak v rámci církve, tak na mezinárodním poli. Touto obezřetnou

politikou se Vatikán chce vyvarovat toho, aby katolická církev v zemích třetího světa byla pokládána za cizorodý organismus, evropský prvek, či přímo za produkt kapitalismu.

Do taktického rejstříku Vatikánu patří i úzkostlivé vyhýbání se jakémukoliv náznaku vměšování do sovětsko-čínského konfliktu. Vatikánští diplomatictí představitelé mají přísný příkaz zachovávat nejvyšší obezřetnost a nepodnikat žádné kroky, které by se daly interpretovat jako vatikánské rozlišování mezi ideologií "sovětského a čínského komunismu". Tento aspekt se projevuje v současné době velmi konkrétně v otázce Jižního Vietnamu, kdy Vatikán vyčkává, do které "mocenské sféry" (sovětské nebo čínské) se tento stát zapojí.

Především před socialistickými zeměmi a rozvojovými zeměmi se Vatikán snaží vystupovat jako "duchovní mocnost" stojící přísně na půdě neutrality a mimo existující politická seskupení. To dokumentují projevy papeže i vystoupení jednotlivých vatikánských delegátů na KBSE v Helsinkách i v Ženevě.

Tak např. papež Pavel VI. ve svém projevu k diplomatickému sboru u Sv. stolice prohlásil 11.1.1975: "Diplomacie svatého stolce se neopírá o získávání lidské prestiže, o touhu po uplatnění a po intervenci do záležitostí, které se svou podstatou liší od cílů katolické církve. Prvním a základním cílem této diplomacie je zajistit církvi, jejímuž prostředím života a činnosti vědu a v jakémkoliv historické situaci, jejímu legitimním svobodám věrnou službu, i když tato není snadná a vždy korektně hodnocena. Katolická církev chce být loajální a přátelkou vůči všem zemím lidského společenství. I kdyby některé postoje jednotlivých států nebyly v úplném souladu s církevní naukou.

Na jednání KBSE byl předložen návrh Vatikánu na "svobodnější a rozsáhlejší šíření" informací náboženského charakteru. Vychází z předpokladu, že náboženská informovanost je "přirozeným prvkem" svobody vyznávat vlastní náboženství nebo přesvědčení.

Podle vatikánského pojetí je svoboda sdělovat a vyměňovat si informace a nauku vztahující se k vlastní víře, podstatnou nesbytností duchovního života osob a konfesionálních skupin, aby se mohla oživit výuka a formace náboženských spoluvyznavačů a aby bylo možno komunikovat jiným vlastní víru "jakožto základní hodnotu, která inspiruje a vede život člověka", i když druzí tuto víru neznají nebo s ní nesohlasí.

Formálně pak delegace Svatého stolce požaduje, aby se zúčastněné státy "zavázaly zabezpečovat osobám a náboženským skupinám svobodu hledat, dostávat a šířit informaci mluvenou, psanou, přenášenou rádiem nebo televizí s náboženským obsahem, a obzvláště náboženskou informaci, která se vztahuje:

- a) Na instrukce o obsahu víry nebo náboženského přesvědčení.
- b) Na poznávání života, organizace a činnosti různých náboženských skupin (kult, výchova, charita atd.).
- c) Na vzájemnou výměnu informací mezi komunitami nebo náboženskými skupinami různých konfesí, a to s cílem vytvářet atmosféru lepšího vzájemného porozumění a spolupráce založených na společných hodnotách.

Při prosazování uvedených zásad argumentují vatikánští zástupci na KBSE zejména tím, že "křesťanství samotné si nedělá právo na to, že by bylo exkluzivním pramenem filosofie lidských práv", avšak "není možno diskutovat o faktu, že tato práva jsou zakořeněna do hodnot vlastních křesťanství, především do hodnot šesté rovnosti" (prof. DEPUY).

K otázce vědecké a kulturní výměny mezi státy a rozdílným společenským zřízením zaujímá Vatikán na konferenci pozitivní postoj, který ovšem opět úzce spojuje s otázkou náboženské svobody. Tu nepokládá za "odlišnou od jiných svobod, protože její základ spočívá v samotné úctě k člověku".

Upevňování lidských práv a svobod je podle vatikánského výkladu jedním z primárních faktorů bezpečnosti a spolupráce a míru "chápaného jako pochopení, harmonie a přátelství mezi lidmi". Naopak "pohrdání těmito právy je příčinou třenic a napětí mezi státy".

Bližší vatikánský postoj vysvětlil i mons. CASAROLI, tajemník Rady pro veřejné záležitosti církve, během své návštěvy v Praze v únoru t.r., když prohlásil: Svatý stolec přirozeně má a předpokládá svoje vlastní pojetí, svou vlastní filosofii míru .... mluví o zásadách a podmínkách, které mohou přispět k nastolení opravdového a trvalého míru. Jeho síla a možnosti jsou čistě morálního charakteru .... Přesto se však tato forma působení nemůže odsoudit jako zbytečná nebo málo efektivní. Sílou Svatého stolce pro službu míru je církev. Bez ní by pochopitelně Svatý stolec byl hlavou bez těla, papež by byl velitelem bez vojska." V dalším zdůraznil opět úskok spjatost otázek mezinárodní spolupráce a zajištění míru s řešením problémů katolické církve v ČSSR - otázek, "které jsou mezi sebou důvěrně spjaté a závislé".

Při zmíněných jednáních zdůraznil CASAROLI i další aspekty vatikánské politiky vůči socialistickým zemím - předstírání ochoty k loajální spolupráci, která prospěje "nejen katolické církvi, ale i celému československému společenství."

Postoj Vatikánu k otázce vztahů mezi křesťanstvím a marxismem

K uvedeným politickým a taktickým postupům je Vatikán přinucen existující mezinárodní situací, rozmachem marxistické ideologie i praxe. Jeho postoj při řešení většiny multilaterálních i bilaterálních otázek (zejména vztahu mezi církví a socialistickým státem) je výlučně utilitární, směřuje pouze k jedinému cíli - k nastolení pokud možno stabilního modu vivendi s jednotlivými socialistickými zeměmi,

ve kterém by měla katolická církev naději nejenom na přežití, ale i na perspektivní posílení svých pozic.

Neměnil se však základní negativní přístup k ideologii marxismu. Naposledy to dokumentuje tajný materiál vatikánského sekretariátu pro nevěřící, schválený na podzim minulého roku papežem, a zasláný jako oficiální směrnice národním biskupským konferencím.

Podle tohoto dokumentu má současný marxismus mnoho různých ořem, které se projevují v rozdílnosti hledisek na zásady vnitřní i zahraniční politiky. Existují rozpory mezi komunistickými stranami, které jsou u moci a těmi, které o moc usilují.

Rozdílné názory a praxe vyvolávají i vnitřní rozpory v komunistických zemích, zejména rozpory mezi režimem a dělnickou třídou a rozpory mezi "nutnou věrností k ideologii" a hospodářskou a technickou efektivností. Z pastorálního hlediska musí tudíž být křesťanům vysvětlovány rozdílnosti jednotlivých marxistických směrů a to z těchto pohledů:

a) Jak daleko se od původní marxistické ideologie vzdálilo to nebo ono "marxistické hnutí".

b) Zda určité hnutí uznává a zaručuje základní hodnoty svobody a všeobecného rozvoje lidstva.

Marxismus je vždy ateistický (i když ne vždy a kdekoliv nepřátelský k náboženství), protože považuje náboženství za prostředek k odcizení lidstva - proto je určen k zániku.

V otázce možnosti rozlišení marxistické ideologie a jejích metod se marxistická metoda skládá:

a) Z negativního prvku: kritiky kapitalismu

b) Z pozitivního prvku: návrhu alternativy komunistické společnosti.

Pokud jde o vědeckost marxistické analýzy, jedná se o kusou historicky nepodloženou analýzu, která je bez hlubokých směr pro výklad dnešní sociální skutečnosti nezpůsobila. Tím není upírána oprávněnost kritiky některých negativních prvků kapitalismu - to ostatně učinily i některé papéřské sociální encykliky. Kapitalistický systém produkce je možno ještě zlepšit a je možné se vyvarovat dřívešního vývoje. Na druhé straně zkušenost poučila socialistické režimy, že převedení soukromého vlastnictví do státního sektoru v žádném případě nezprovedilo ze světa vnitřní rozpor, který je na kapitalistickém systému odsuzovaný, nýbrž ho dokonce přesněji a v povážlivé formě vyzdvihlo.

Marxistické pojetí práva jednotlivce na soukromé vlastnictví, třídní boj a diktatura proletariátu, se v praxi projevilo jako chybné a není pro křesťana přijatelné ani v teorii. Církev vždy zastávala názor, že existuje přirozené právo na soukromé vlastnictví jako nutnost, která vyplývá ze sociální přirozenosti tohoto práva a kterou současně ukládá obecné blaho. Církev vždy odmítala metody třídního boje a diktatury proletariátu, protože jsou proti lidem a v protikladu k evangeliu.

Při posuzování vědeckosti marxistické analýzy vyvstává především otázka o její objektivitě, tzn. je-li vázána ideologicky nebo ne. Není neutrální - zahrnuje určitý mocenský řád a vztahuje se na určitý typ lidí. Představuje dále určitý celek, ke kterému přísluší také metoda třídního boje, které nelze přiznat vědecký statut.

Přes leckteré nedostatky však vykazuje marxistická analýza prvky odpovídající křesťanskému obrazu člověka. To je důvodem širokého zájmu, který dnes o marxismus projevují věřící a dokonce i kněží - zejména mladší. Zůstává otevřena možnost dílčí spolupráce mezi křesťany a marxisty za účelem

určitého cíle, v konkrétních jednotlivých případech, které lze vždy jednotlivě prozkoumat. Nikdy však není možná systematická upřímná spolupráce v oblasti praxe (a nejméně na ideologické úrovni), protože pojetí těchto dvou světových názorů je a zůstane pro člověka a společnost neslučitelné.

Síla marxismu spíše spočívá v její negativní kritice, než ve srozumitelnosti alternativ.

V socialistických zemích jsou křesťané občany druhého řádu; v sociálních otázkách se nemohou zúčastnit diskusí, což způsobuje, že utíkají nebo se vystěhovávají.

Z tohoto dokumentu je zřejmé, že se na poměru Vatikánu k marxistické teorii a komunistické praxi nic nezměnilo. Strach a pronikání marxistických myšlenek do církve dosáhl dokonce takového stupně, že v současnosti je odmítán jakýkoliv dialog s marxisty.

ZÁVĚRY :

- Vatikánská východní politika představuje ucelený komplex politických, taktických a ideologických prvků, s jehož pomocí vatikánská diplomacie usiluje čelit nárůstání revolučního hnutí v různých částech světa.

- Ve vztahu k socialistickým zemím v ní převažují především aspekty taktické, projevující se při vystoupeních Sv. stolce na mezinárodním fóru i při dvoustranných jednáních. V žádném případě tato linie vatikánské politiky neznamená jeho smíření s existující situací - ta je pro ni pouze nutným východiskem k hledání nových cest rozvoje života církve v jednotlivých zemích. Vati-

